

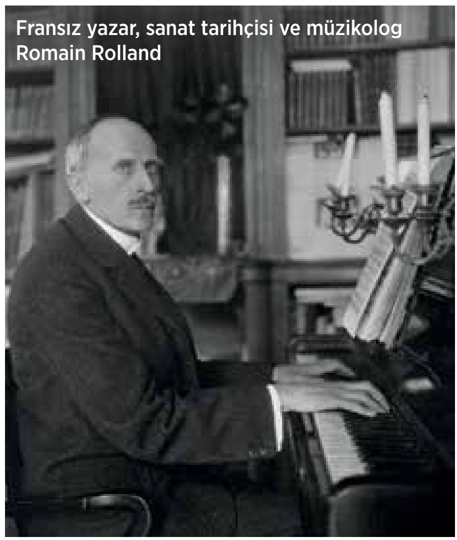
KAYIP SESLERİN İZİNDE

Emre Aracı

Romain Rolland ve Beethoven

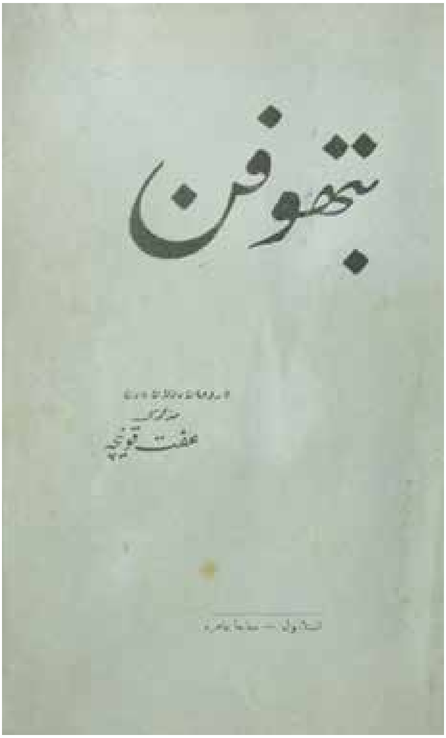
Fransız yazar, sanat tarihçisi ve müzikolog Romain Rolland'ın (1866-1944) adını Edinburgh Üniversitesi'ndeki öğrencilik yıllarımda Reid Müzik Kütüphanesi'nin raflarında dizili eski kitaplar arasında soluk renkli bir Beethoven biyografisinin sırtında görür, ama önünden geçip giderdim. Oysa bu kitabın büyük bestecinin hayatını anlatan hiç de sıradan bir biyografi olmadığını, onun hayatıyla yoğrulmuş bir edebi yapıt olduğunu ve esasta ardından gelecek 10 ciltlik bir romanın da prelüdü olarak kabul edildiğini anlamam için bu konu üzerine bir konferans daveti almam gerekecekti.

Hiç şüphesiz ki bu cehaletin neresinden dönülürse kârdı. Rolland'ın Beethoven biyografisi Fethi Yücel'in hazırlamış olduğu kısaltılmış bir tercümeyle Rolland'ın vefat ettiği 1944 yılında *Beethoven'in Hayatı* adı altında Akay Kitabevi tarafından Fransızcadan dilimize kazandırılmış, ilaveli tekrar baskıları İş Bankası Kültür Yayınları'ndan çıkmıştı. Esasında Cumhuriyet'in ilan edildiği 1923 yılında bu kitabın ilk Türkçe tercümesi mütercim İffet Koniçe tarafından yapılmış, kapağında eski harflerle "Bethofen" yazan 88 sayfalık saman kâğıdı nüsha Matbaa-i Âmire'de basılmıştı. Rolland'ın *novella* olarak tanımlanan Beethoven biyografisinin 1903 yılında basıldığı düşünülürse, demek ki eser 20 sene sonrasında, özet olarak da olsa, dilimize kazandırılmıştı.

Fransız yazar, sanat tarihçisi ve müzikolog Romain Rolland

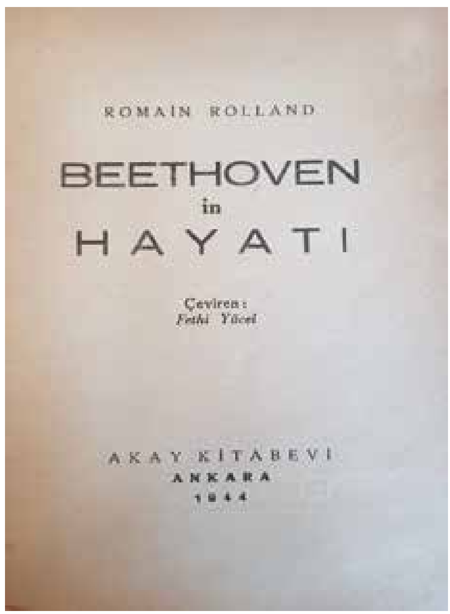
Fethi Yücel'in 1944 baskısı tercümesinin sararmış yapraklarını çevirirken mütercimin ön sözünde kitap hakkında şöyle bir cümleyle karşılaşıyorum: *"Rolland tarafından Beethoven müziğinin ilmi bir etüdü olmak gayesile yazılmış değildi. O, birinci dünya harbinden bitkin ve yaralı olarak çıkmış, en güzide evlâtlarını kaybetmiş bir neslin tesellisi olmak, onun maddeciliğe karşı isyanını terennüm etmek için yazılmıştır. Beethoven'in müziği, birinci dünya harbi sıralarında* ıztırap *çeken idealistler için bir kurtarıcı olmuştur."* Asırlar değişse de hayatın insan trajedisi anlamında bugün artık çoktan geride kalmış olması gerektiğini düşündüğümüz bazı acı gerçeklerinin esasta hiç değişmemiş olduğuna tanık olarak Beethoven'ın müziğinin çağımızda da idealist insanlara vermeye devam

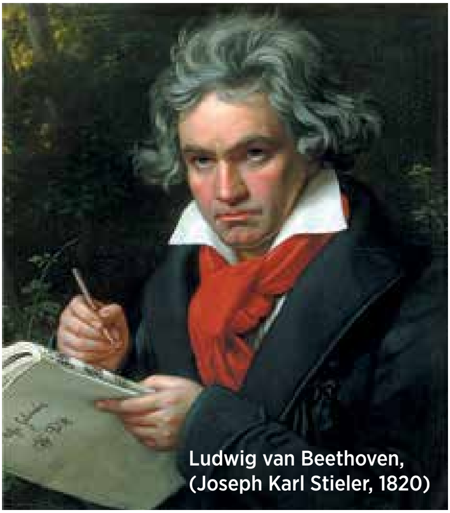
İffet Koniçe'nin tercümesiyle 1923'te eski harflerle basılan Bethofen

ettiği o inkâr edilemez gücü hissetmemek kimilerimiz için gerçekten de imkânsız. Dolayısıyla Rolland'ın Beethoven biyografisi bugün bazılarına bir hayli ağdalı bir dille ve romantik bir havada kaleme alınmış gibi gelse de içimizdeki umudun sönmemesi açısından güncelliğini koruyan çok önemli bir yön gösterici. Zira Beethoven'ın son zamanlarda yayımlanan en güncel ve anıtsal biyografilerinden birini kaleme alan Amerikalı besteci ve yazar Jan Swafford da *Beethoven: Anguish and Triumph* kitabının girişinde gençliğinde okuduğu Rolland'ın efsanevi biyografisi sayesinde besteci olmaya karar verdiğini ve onun sayesinde *Eroica*'daki kahramanlık kavramını gerçekten anladığını açıklarken, bir taraftan da kendisinin bu aşırı romantizmin altında ezildiğini ve kendi sesini bulmakta bir hayli güçlük çektiğini, ancak bu zihinsel çelişki engelini aştıktan sonra Beethoven mitinden kurtulabildiğini itiraf eder.

Gerçi Rolland daha biyografisinin ön sözünde yeni dünyaları keşfe çıkanlar için şu uyarı ve tavsiyede bulunur: *"Bizim gibi zamanın çarkına bağlı olup da sadece geçmişin geçtiğini, ancak ruh saatinin kendi hayatlarının gün ortasında bir yerde sabitlenmiş olarak kaldığını hayal eden bizden sonraki neslin saflığına gülümseyebiliriz. Bu genç kuşak öyle bir ilüzyon içerisindedir ki yaratmış oldukları yeni formların geçmiş kadim formları sonsuza dek yok ettiğini ve kendilerininkinin ise hiçbir zaman silinmeyeceğini düşünürken dahi zamanın çarkının bir yandan dönmeye devam ettiğini ve geçmişin gölgesinin ayaklarına çoktan dolanmakta olduğunu dahi göremezler. Bu gölgeler krallığını aşalım! Her şeyin geçmesi gerektiğini biliyoruz; biz ve siz, inandığımız her şey, inkar ettiğimiz her şey. Güneşlerin kendisi de ölümlüdür. Yine de binlerce yıl önce verdikleri ışınlar gece boyunca dahi mesajlarını taşımaya devam eder; dolayısıyla binlerce yıl sonra bile bu tükenmiş güneşlerin ışığında önümüzü görürüz." (Beethoven the Creator)* Bu açılış cümleleri Rolland'ın Beethoven'ı nasıl bir kaidenin üzerine yerleştirmiş olduğunun da

Fethi Yücel'in Türkçe tercümesiyle Rolland'ın 'Beethoven'ın Hayatı' (1944)

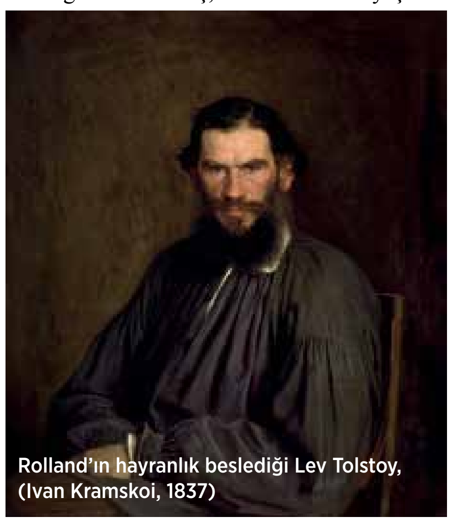

Ludwig van Beethoven, (Joseph Karl Stieler, 1820)

ilk ipucunu verir bizlere.

Farklı mevsimlerin çiçekleri de olsalar Beethoven'ın müziği Rousseau'ya da meşhur *İtiraflar*'ını yazdıran o buyurgan doğanın ürünü olarak ortaya çıkmıştır: "Sturm und Drang"; nisan yağmurları, ekinoks fırtınaları, eski düzenin yıkılışı ve yeni bir çağın doğuşu… Önce ego ve ardından toplum; o egoda hayat bulan kişisel arzular, ihtiraslar, pişmanlıklar, kızgınlıklar ve melânkolik episodlar. Kahramanı olan Napolyon'un gözünden düşüşüyle ve nihayetinde de Atlantik'te bir adada sürgün bir hayatla ömrü tükenen o sabık imparator gibi, kendisinin ise mahrum kaldığı dış dünyanın seslerine sağırlığından ötürü iç dünyasına mecburi bir sürgünle girdiği o derin sessizliğin ardından içindeki Tanrı'yı keşfiyle birlikte yaşama eskisinden çok daha farklı bir bağla geri dönüşü ve bütün insanlığa, hayata sonsuz bir sevgi mesajıyla sarılışı… Başta sağırlığı olmak üzere Beethoven'ın yaşamı boyunca maruz kaldığı güçlükler karşısında vermiş olduğu kahramanca mücadeleyi sanatıyla ölümsüzleştirmeyi başarmış olması esasta Rolland'ın da hayat mücadelesinde kendisine aldığı en büyük örnek olmuş ve onu bestecinin hayatını kaleme almaya iten gerçek sebep olmuştu. Bu yüzden de kitabının girişine, Beethoven gibi dehaları kastederek, Yücel'in tercümesiyle *"Ruhumuzu onların şecaatiyle* [cesaretiyle] *besliyelim; çok zayıf ve hâlsiz düştüğümüz anlarda başımızı onların dizlerine dayıyalım. Bizi teselli edeceklerdir"* diye yazacaktı.

"Yaşadıklarımla kötümserim, irademle iyimser" sözü de Rolland'a aitti. Fransa'nın Nièvre bölgesindeki Clamecy kasabasında 1866'da dünyaya gelen Rolland, 14 yaşında orta okul ve lise eğitimi için gittiği Paris'te toplumun içinde bulunduğu adaletsizliği ve manevi kargaşayı ilk elden görecekti. Hayranı olduğu Lev Tolstoy'a şuurundaki çelişkileri anlattığı bir mektup yazmış ve büyük yazardan cevap alınca çok şaşırmıştı. Tolstoy ona sanatın insanları bir araya getirmekteki önemini hatırlatmış ve inandığı değerleri uğruna her şeyden feragat edebilen sanatçının kendi sanatından çok insanoğlunu sevmesi gerektiğinin önemini telkin etmişti. Tolstoy'un mektubu hayatında önemli bir dönüm noktası olan Rolland, Beethoven gibi Rus yazarın da biyografisini 1911'de kaleme alacaktı. (Çev: Tahsin Yücel, *Tolstoy'un Yaşamı*, YKY, 1995) Ancak Rolland için gerçek dönüm noktası Paris'ten sonra iki yıllık eğitim için 1890'da gittiği Roma'da kendisini gösterdi. O hiçbir zaman insanları aramayan, kitaplarıyla zaman geçirmeyi tercih eden, yalnız bir yaradılıştaydı, ama Roma'da Malwida von Meysenbug (1816-1903) adında Wagner ve Nietzsche'nin dostluğunu kazanmış, kendisinden 50 yaş

Rolland'ın hayranlık beslediği Lev Tolstoy, (Ivan Kramskoi, 1837)

Malwida von Meysenbug

büyük olan, Alman asıllı aristokrat bir yazar hanımı tanıdı. Zamanında Nietzsche'yi Sorrento'ya davet eden de Meysenbug'dan başkası değildi.

Yeni arkadaşı ona içgüdüsel olarak her zaman sezdiği bir gerçeği görmesinde yardımcı oldu: çok daha yüce bir düşünce ve duyum boyutunda farklı milletler ve farklı diller sanatın evrensel dilinde, bir pota içerisinde yoğrulmuşçasına bir bütün olarak bir araya gelebilirdi. Arkadaşıyla birlikte yapmış oldukları bir yürüyüş esnasında Janiculum (Gianicolo) Tepesi'nden Roma'ya bakarlarken Rolland'ın belleğinde *Jean-Christophe* romanının ilk tohumları atılmıştı. *"Sizi, sizi anlayan bir arkadaşınız yaratır"* sözünü Rolland boşuna söylememişti. Bu satırları yazarken Beethoven'ın Op.10, Re Majör Piyano Sonatı'nın minör tonundaki *Largo e mesto* bölümü geliyor kulaklarıma. Aynı zamanda Stefan Zweig'ın Romain Rolland hakkında yazmış olduğu 1921 tarihli biyografisini okuyorum. Zweig kitabında Rolland'ın Meysenbug ile Bayreuth'a gidişlerini ve Wagner'in evi Wahnfried'i ziyaret edişlerini de anlatıyor. İki arkadaş evin bahçesinde Wagner'in mezarının başında uzun bir süre durduktan sonra o akşam *Parsifal* temsiline katılmışlardır. Janiculum Tepesi'ndeki yürüyüşten sonra Bayreuth'a yapılan ziyaret de *Jean-Christophe*'un yaratılmasında kilit bir dönüm noktasıdır. Bayreuth'u ve Wagner'in mezarını daha aylar önce ziyaret etmişken Zweig'ın çizmiş olduğu o tabloyu hayal etmek benim için hiç de zor olmuyor; sadece Rolland'ın dünyasına hayatımın bu evresinde neden girmiş olduğumu bu tesadüf ötesi durum daha da iyi anlamamı sağlıyor.

10 kitaba yayılmış bir seriden oluşan *Jean-Christophe* 19. yüzyılın sonlarında Ren nehri kıyısındaki küçük Alman şehirlerinden birinde doğan ve ırmak türündeki bu dev romana adını veren kahramanının gözünden hayatın gerçeklerini anlatır. Dahi bir müzisyenin, temelde Beethoven'la başlayan, ama tabiatında Zweig'a göre Handel, Gluck,

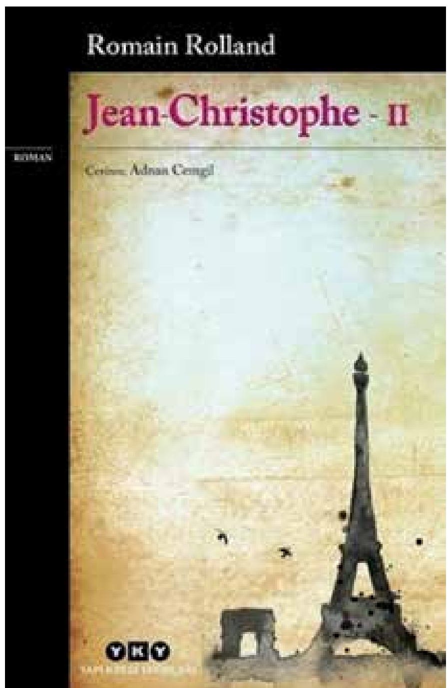

Eski bir kartpostalda Janiculum (Gianicolo) Tepesi'nden Roma'ya bakış

Stefan Zweig

Schubert, Wagner, Mahler, Franck ve hatta Hugo Wolf gibi pek çok bestecinin karakterlerini birleştiren bir kahramanın gerçek hayattan kesitlerle, ama kurmaca bir yaşam öyküsüdür *Jean-Christophe*. Yine Zweig'a göre edebiyatın bir tür *Eroica*'sı gibidir. Çünkü roman dizisinin tamamını Türkçe'ye kazandıran Adnan Cemgil'in de ifade ettiği gibi Jean-Christophe maddiyatçılığın "her şeye egemen olduğu, sahte şöhretlerin ucuz ve yavan ürünlerle fikir ve sanat alanında cirit attıkları" bir düzen içerisinde bütün olumsuzluklara rağmen yılmadan mücadelesini verir. (Çev: Adnan Cemgil, *Jean-Christophe* - I, II, III, YKY, 3 cilt, 2018) Rolland toplum belleğinden silik bir yazar olarak 1904-1912 yılları arasında herkesten uzak, inzivaya çekilmiş bir hâlde bu büyük yapıtını kaleme almış, kendisi de yaşamış olduğu hayal kırıklıkları ve acıya rağmen mücadelesini sanatıyla ortaya koymuş ve yapıt 1915'te ona Nobel Edebiyat Ödülü'nü getirmiştir. Alman, Fransız ve İtalyan üçgeni arasında Avrupa kültürünü tek bir benlikte kucaklayan *Jean-Christophe* romanı Rolland'ın da deyişiyle "modern çağın Beethoven"ını anlatır. Dolayısıyla feyzini geçmişten alan günümüz bestecilerine çağımızın yalnızlığında umut veren, gelecek için ışık tutan bir başyapıttır.

1944 baskısı, Rolland'ın Beethoven biyografisinin sayfalarını çevirmeye devam ederken kitapta bestecinin Bonn'un Münsterplatz'ındaki heykelinin eski bir fotoğrafına rastlıyorum. Ve o an elimde tuttuğum bu sararmış kitabın mütercimi Fethi Yücel'in (1914-1991) Suadiye'de çocukluğumun geçtiği deniz kıyısındaki çamlık sitede yaşayan ve hepimizin kendisine Fethi Hoca olarak hitap ettiği emekli matematik öğretmeni olduğunu fark ediyorum. Şiir de yazan ve hatta *"Site, çamlar altında, denize gülümsüyor"* mısraıyla açılan *Sitede Akşam* şiirini bize kendi el yazısıyla hediye eden Fethi Hoca'nın Romain Rolland'ın Beethoven biyografisini tercüme eden kişi olduğunu ve 40 sene sonra karşıma bu şekilde çıkacağını o yıllar nasıl bilebilirdim? Görülen o ki kimi

***Jean-Christophe*'un Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkan Adnan Cemgil tercümesi (2. cilt)**

zaman bir sonatın “largo” temasında, kimi zaman anıtsal bir romanın kahramanında, ya da unutulmuş bir tercümenin sayfalarında, hayatın karanlığının çöktüğünü düşündüğümüz zamanlar dahi, çoktan tükenmiş olduğunu bildiğimiz o güneşlerin ışınları, gerçekten de hiç umulmadık bir şekilde, önümüzü görmemizi sağlıyor. Bu olguya kimileri tesadüf diyor, sırtını dönüp gidiyor, kimileri ise bunu “maneviyattan bir mesaj” olarak kabul ederek, öz benliğine katıp, yoluna devam ediyor. Tıpkı Moda’da bir sahaftan Fethi Yücel’in *Şiirler* kitabını alıp martıların kovaladığı eski bir şehir hatları vapurunun dış güvertesinde oturarak Beşiktaş’a döndüğüm gün içimde hissettiğim gibi…

Bonn’un Münsterplatz’ındaki Beethoven heykeli

Emre Aracı’nın Andante’deki geçmiş yazılarının tamamına www.emrearaci.weebly.com adresinden ulaşabilirsiniz.